

2022, Vol. 3(1), 191-198
© The Author(s) 2022
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2022.64
Article type: Commentary Article

Received: 12.12.2021
Accepted: 04.01.2022
Published Online: 01.02.2022

Yağmur Nuhra*

Özdüşünümsellik Üzerinden Etik Düşünmek *Reflecting on Ethics Through Self-Reflexivity*

Öz

Etik ve ahlak müzakerelerini çözümlmeyi dert edinen bir antropolojik araştırmann kendisi katılımcıların etik ve ahlak üzerine muhasebe yapmalarına neden oluyorsa, onları bu muhasebeye çağırıyorsa antropologun araştırma etiği çerçevesinde sorumluluğu nedir? Bu sorumluluk nasıl kavramsallaştırılabilir? Bu yazıda, intihal ve sahtecilik üzerine yaptığım araştırmann gördüğüm insanları etik ve ahlak üzerinden muhasebeye davet etmesine, onları bu açıdan muhatap almasına, belki celp etmesine (*interpellate*) ve böylece birer özne yapmasına odaklanıyorum. Bu anı Butler'ın "hesap verme" anı olarak okumanın kavramsal patikalarını çözümlüyorum. Bu çözümlenme, hesap verme anlatılarının etikle ilişkisine ışık tutuyor. Ek olarak, antropolojide yöntembilim açısından araştırma etiği, kuramsal açıdan da etik/ahlak mefhumlarını bir araştırma problematiği olarak ele alma arasında köprü kuruyor.

191

Abstract

What happens when anthropological research concentrating on negotiations of ethics and morality itself creates moments of ethical and moral reflection for its participants? How might we think through and conceptualize the responsibility of the researcher if this were the case? My research on plagiarism and fraud addressed and perhaps interpellated people as subjects of ethics and morality by inviting them to deliberate on their ethical and moral positions. In this short essay, I reflect on that moment of invitation by referring to Butler's notion of "giving an account of oneself." This reflection illuminates how accounting for one's position relates to ethics as well as connecting research ethics as a methodological issue to theoretically problematizing ethics and morality in anthropology.

Keywords

Self-reflexivity, research ethics, giving an account, narrative, ethics/morality

Anahtar Kelimeler

Özdüşünümsellik, araştırma etiği, hesap verme, anlatı, etik/ahlak

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, Türkiye, yağmur.nuhra@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3663-9274.

Bir zamandır özdüşünümsellik üzerine düşünüyorum. Antropolojinin 1970’lerdeki “düşünüm-sel dönüşü”nün (*reflexive turn*) bir getirisi olan bu fikir araştırmacılar olarak sahada kendi konumumuzun hesabını vermemiz gerektiğini vurguluyor (Rabinow 1978; Clifford ve Marcus 1986). Saha araştırmasının içkin bir hiyerarşisi var. Bizler göreniz, araştırınız; birlikte çalıştığımız insanlar ise (her ne kadar onları “birlikte çalıştığımız insanlar” olarak konumlandırırsak da) görülenler ve hakkında araştırma yapıp temsil edilenler. Bu içkin hiyerarşinin bir boyutu da araştırmacının öznelliği. Bilen kim? Bilinen kim? Bu sorunun antropolojideki geleneksel cevabı: Bilen sömürgeci beyaz adam; bilinen ise beyaz olmayan sömürge. Sahadaki ilişkide araştırmacının öznelliğinin hangi bileşeni öne çıkarırsa, araştırmacı artık bunun üzerine kafa yormakla, bunu yazmakla yükümlü. Düşünüm-sel dönüşün eksik kaldığı nokta tam da bu olabiliyor. Bir öznelliğimiz var ve bunu sahaya getiriyoruz. Bunu dinleyicimize, okuyucumuza anlatabiliriz. Ama sonuç olarak bunun ne anlama geldiğini yani bu öznel durumumuzun sahadaki yansımasıyla ne yaptığımızı, o sahaya içkin hiyerarşinin bu kendine özgü boyutuyla nasıl baş ettiğimizi, edemediğimizi, nasıl bir sorumluluk aldığımızı, alamadığımızı eklemesek, özdüşünümsellik sadece yüzeysel bir dolgu olmaktan ileri gitmiyor. Bu yazıda intihal üzerine düşündüğüm araştırmam kapsamında özdüşünümselliği gerektiren bir noktadan etraflıca söz edeceğim.

192

Amerika Birleşik Devletleri’nde toplum psikiyatrisi üzerinden gündelik hayatta etik karar verme ilişkilerini çalışan Brodwin (2013) farklı gündem ve kaygıları olan grupların (örneğin psikiyatrist, klinisyen, hasta, vb.) iktidarla farklı ilişkilendiklerini ve buradan hareketle de farklı doğru/yanlış mefhumları olduğunu anlatır. Brodwin’in cevap aradığı temel soru şu: Hangi durumlarda örneğin psikiyatristlerin verdiği kararlar etik üzerinden çerçeveleniyor ya da çerçevelenmiyor? Hangi anlar etik kaygı üzerinden muhasebeyi çağırıyor ve hangi durumlar aksine bu patikanın önünü kesiyor? Bir konu üzerinden bir grubu etik üzerinden düşünmeye sevk eden nedir? Neden bazı anlarda etik kaygı güdüyorlar ama bazı anlarda etik ilgisiz bir çerçeve oluyor?

Bu soru, benim de çalışmalarımda çok sorduğum ve etik/ahlak antropolojisinin kolay gittiği gerekçelendirme sorusundan farklı bir soru. Gerekçelendirme sorusu aslında insanların doğru/yanlış, iyi/kötü, haklı/haksız gibi yargılarının altında yatan hikayelere işaret ediyor. Örneğin: Nasıl oluyor da bir futbol taraftarı takım aşkı uğruna başka bir takımın taraftarına vurmayı “haklı” görüyor? Ya da: Trafik sıkışırken emniyet şeridinden giden özel aracın şoförü bunu yaparken ne düşünüyor, kendi haklı konumunu nasıl kuruyor? Bunlar tam da benim geçmiş araştırmalarımda sorduğum gerekçelendirme soruları. İki projede de kaygım benzer: Dışarıdan haksız, ahlaksız, yanlış görünen birtakım icraatlar pratik edenler tarafından (ki taraf ve tarafın omuzlarındaki o öznel yük önemli) nasıl anlanıyor, anlatılıyor, gerekçelendiriliyor? Bu gerekçelendirme hikayelerinin hep aslında toplumdaki buluşamamazlıkları (*incommensurability*) anlamada bize adım attırıldığını düşündüm.

Brodwin ise kendi sorusunu ve etnografinin amacını başka bir yerden kuruyor. O, yukarıda da anlattığım gibi, etiğin çağrıldığı anları çalışarak insanları tahrik eden ve etiğe sevk

eden toplumsallıkları, insanların bunlar karşısındaki yanıt ve tepkilerinin çeşitliliğini ve bu tepkilerin toplumsal hayatta ne anlama geldiğini anlatmak istiyor. Onun bu odağını ciddiye alıyorum ve şu sıra üzerinde çalıştığım konuyu bu açıdan ele almak istiyorum.

Geçtiğimiz birkaç senedir yüksek öğretimde intihal, özellikle de sahtecilik üzerine çalışıyorum. İki çok değerli asistanım Kerem Tokel ve İlke İmer’le birlikte birbirine ödev yazan, birbirinden ödev (satın) alan lisans öğrencilerinin anlatılarını dinliyoruz. Yola çıkış sorum yukarıda anlattığıma benzer bir gerekçelendirme sorusuydu. Dışarıdan bakıldığında yanlış, ahlaksız, haksız, bir disiplin suçu olan bu icraat, pratik edenler ve alışveriş içindekiler tarafından nasıl anlanıyor? Bu anlamlandırmaları dinlemek benim için mesleki açıdan hayati bir önem kazandığı için bu projeye başlamıştım. Kendimi bir ahlak dayatıcısı olarak konumlandırmaktan çok çekinmekle birlikte, başkasının yazdığı herhangi bir şeyin altına kişinin imza atması ya da bunu mümkün kılması benim için hep kabul edilemez bir davranış oldu. Bu katılığım aslında öğrenciyi, kendimi, mesleğimi konumlandırmamı git gide etkiledi. Ve karar verdim: “Fanatik taraftarı” ya da “trafiği katledenleri” anlamak için yola çıktığım gibi, bu “yanlış”ın aktörlerini de anlayabilirim. Henüz çözümlerimin ortasındayım ama şimdiden ikna oldum: Ödev alma satma anlatıları yüzeyde görüldüğünden çok daha karmaşık ve koca bir eğitim, koca bir adalet sistemi içine gömülü.

Brodwin’i okudukça onun “hangi anlar?” sorusuna gittikçe daha çok kulak verir oldum. Soruyu sahtecilik araştırmam üzerinden sorduğumda aldığım yanıt çok çarpıcı: Hangi anlar ödev alan ya da satan öğrencileri etik ya da ahlak üzerinden düşünmeye sevk ediyor? Benim, yani antropolog araştırmacının, onlara konuyla ilgili soru sorduğu anlar. Ne gibi sorular mesela? “İntihal nedir? Suç mudur? Sizin bu anlattıklarınız sizce intihal midir?” Ya da: “Tüm bunları şimdi bana anlatıyor olmak sizi nasıl hissettiriyor?” Ya da: “Ödev yazdığınız/yazdırdığınız hocayla yüzleşecek olsanız ne anlatmak isterdiniz?” Ve görüşmelerin sonunda gelen: “Sizin bu konuyla ilgili daha çok izah etmek istediğiniz bir nokta var mı?” Benim araştırmamın en temel bulgularından biri bu alışverişlerde bulunan öğrencilerin bunu bir etik/ahlak meselesi olarak konumlandırmamış olmalarıydı. Elbette bu eksende düşünenler vardı ama çoğunluğu bunun benim bastırdığım derecede üzerine kafa yorulacak, etik/ahlak üzerinden mesele edilecek bir olgu olduğunun farkında değildi. Bu yazıyı hazırlarken dertleştiğim birden çok dostun söylediği gibi bu “farkında olma” konusu biraz karmaşık. Şimdilik şu kadarıyla bırakalım: benim gördüğüm kişilere konuyla ilgili değerlendirmelerini sormamın ta kendisi onları müzakere etmeye sevk etti. Bu müzakereler içlerinde tam da etik/ahlak antropolojisinin öngördüğü biçimde tutarsız, kendiyle çelişen anlatılar sayesinde oldu. Etnografik yöntemin kendisi, ben ve araştırma asistanlarım insanları etik/ahlak muhasebelerine yönelttik.

Örneğin ödev yazan gruptan Cem’le aramızda şöyle bir konuşma oldu:¹

Y: Peki şu an anlatıyor olmak nasıl bir şey? Anladığım kadarıyla üzerine çok da...düşünmediğin meseleler ama ben seni zorluyorum bunları değerlendirmeye...

C: İyi yapıyorsunuz iyi yapıyorsunuz [bana da] geçmişimi değerlendirme oluyor. İyi hissettiriyor söylemek, hatırlıyorum nasıl şeyler olmuş. İyi geliyor yani...Bir de şeyi de düşünmüştüm mesela, bu kategoride *outlier* (aykırı) olabilirim çünkü düpedüz para karşılığında yapmadım, kendimce bilinç getirdiğim bazı çıkarlarım vardı ama böyle daha tırnak içinde “iyi sebepler” diyebiliriz belki. Ama bunlar kendini kandırmaya dönüşebilir. Sonuçta *plagiarism* (intihal).

Y: İşte tam o çelişki de benim çok ilgimi çekiyor. Bir taraftan uzun uzun dillendirdiğin gerekçelendirmelerin var, ama bir taraftan da acaba bu “kendini kandırmak” mı “sonuç olarak *plagiarism* (intihal)” [diyorsun] “suç” kelimesini kullandın bir yerde mesela...

C: Suç da o kadar takılmıyorum o kelimelere. Ne bileyim ot içmek de suç da amaaaaan hani o kadar da suç mu yani? Yasal bağlamda olabilir ama etik bağlamda öyle mi acaba?

Burada tam da ben onu bu ana taşıdığım için katılımcı, “suç,” “yasa,” “etik” gibi mefhumları çarpıştırmak zorunda kalıyor. İcraatın ismini koyuyor: intihal. Sonra o isimden hareketle bir muhasebeye giriyor. “İyi sebepler”ini hatırlıyor ama “kendini kandırıyor” olmaktan çekiniyor. Tüm bunlar benim ona yönelttiğim sorunun çekip çıkardığı müzakereler. Ben devam ediyorum, bana daha önce konuyla ilgili “hoş bir şey değil” demiş olduğu için soruyorum:

Y: “Hoş bir şey değil”i telaffuz etmek nasıl hissettiriyor?

C: Beni işte o suçluluk hissinden arındırıyor aslında. İtiraf etmek gibi bir şey. Çünkü hani hiç siyah beyaz değil bu işler yani “ben iyi yaptım, ben kötü yaptım” diyemeyiz ya hiçbir zaman; çok daha kompleks dinamikleri var. Ama bir yandan da o komplekse içerisinden daha makrodan bakıp “yaa o kadar da sorun değil ya hani yaptık ettik artık” gibi öyle...Bir yük kaldırıyor ama yani evet. Arkasında duruyorum öyle kötü, günah değildi yani. Çünkü ne bileyim alakasız hiç derse gitmeyen, hiç umursamayan birinin öyle onu şey yapmadım yani. Tanımadığım birine de yapmadım. İyi biri olduğunu bildiğim, çabaladığımı bildiğim insanlara yaptım. O sırada kendimce doğrudu.

Bu anlatıyla birlikte Cem muhasebesine başka mefhumlar da katıyor: suçluluk, itiraf, siyah/beyaz, sorun, iyi/kötü, günah ve doğru. Tüm bu kavramların bir araya gelmesi, kişinin onları nasıl seferber ettiğini izlemek, kendi tutarsızlıklarıyla verdiği kavga ve bunun içinden çıkmasına tanık olmak büyük bir ayrıcalık. Ben gündelik hayatta etik ve ahlakın tam da bu şekilde var olduğuna ikna olduğum için özellikle bu açmaz anlarıyla baş etme durumlarına hayranım. Peki ama bu anları en gevşek anlamda erişilebilir kılmam, en katı yerden bakıldığında ise yaratmam durumuyla nasıl baş edebilirim? Bunun için -her ne kadar bazı antropologlar (örneğin Mattingly 2014) etik/ahlak müzakerelerini anlamlandırma açısından birtakım eksiklerine işaret etse de- Butler’ın (2005) Nietzsche’ye referansla anlattığı “hesap verme” kavramıyla devam edeceğim. Çünkü görüşmeci pozisyonu bir muhatap alan pozisyonu olarak düşünülürse bunun etik/ahlak konusundaki bir araştırmanın etiği açısından ne anlama geleceğini izlemek istiyorum.

Butler kendiliğinin hesabını vermekle ilgili yazılarında sözü Nietzsche’yle açar. Nietzsche’nin yaptıklarımızla ilgili düşünme ve hesap verme konumuna nasıl geldiğimize ilişkin sorularını hatırlatır. Nietzsche’ye göre hesap verme halimiz bir suçlama ya da iddia üzerine olabilir. Biz bir adalet sistemi tarafından çağırılırız ya da celp (*interpellate*) edilirdik ve dolayısıyla hesap

verme anı iktidarla karşılaşılana ve korku dolu bir andır. Etiğin öznesi böylece cezanın gölgesinde doğar. Butler Nietzsche'nin kurduğu çerçeveden başka türlü kendiliğinin hesabını verme, kendi anlatısını kurma sahneleri de olabileceğini yazar. Hem anlamak ve bilmek istemenin cezalandırma kaygısından başka boyutları olabilir, hem de kendi hesabını vermenin, kendi anlatısını sunmanın, korkudan başka motivasyonları olabilir. Butler bu tartışmanın ardından çeşitli başka teorisyen ve filozoflara göndermeler yaparak kendiliğin ve özneliğin nasıl kurulduğunu çözümler ve buradan hareketle de kendiliğin sunulduğu anlatının (*narrative*) niteliğine ilişkin çıkarımlar yapar. Bu tartışmaya burada girmeyeceğim. Fakat Butler bu tartışma içinde bu yazı için önemli başka bir içgörü sunar: Her ne kadar Nietzsche'nin hesap verme çerçevesini benimsemeyeceksek de, hesap verme hali her zaman bir muhatap alınmaya cevap olarak şekillenir. Muhatap almanın yapısı ve biçimi hesap vermenin sahnesini kurar, koşullarını belirler.

Butler ayrıca Levinas üzerinden buradaki muhatap alınma halinin istemsiz olması durumunda muhatap alınana kendi iradesi dışında bir sorumluluk yüklenmesi durumunu tartışır. Vardığı sonuç şudur: Etik denen şey aslında kendilikle ilişkileneceği açısından bir risk anıdır. Tam da kendimizi, öteki tarafından muhatap alındığımız için çözülmüş ve sökülmüş bulmuşken, aldığımız riskle ilişkilenebilir. Bir ıstıraptır ama kendiliğimizle kurduğumuz ve tutarlı olduğunu varsaydığımız ilişki açısından bir fırsattır. Butler, böyle bir yerden hesap vermenin ödüllendirici olduğunu anlatır. Bu bakış aslında antropolojinin etik ve ahlakın yapısının yekdeğil parçalı olduğunu ortaya koyan temel yaklaşımını, kendiliğin parçalanmışlığına konumlandırıyor ve bu durumu da etik ve sorumluluk için bir fırsat olarak ifade ediyor.

Butler aslına bu yazılarında kendiliğimizin hesabını verme hallerimizi anlatır, o nedenle de kendilik tahayyüllerini, parçalanmışlığını ve buradan hareketle de anlatının nasıl bir mefhum olduğunu okuruz. Bense bu yazı çerçevesinde kendilik hesabının başka bir fail tarafından çağırılma anlarını tartışıyorum. Dolayısıyla Butler'ın bu çağırma ya da muhatap alma anlarına ilişkin yazdıklarını çekip alıyorum. Benim derinlemesine görüşmelerde anlatı dinlemeye yönelik sorularım, bazı durumlarda, insanları etik ve ahlakın birer öznesi olarak çağırırdı. Yani ben onları muhatap aldım ve bir deyişle hesap vermeleri için celp ettim. Bu çağırma daha da karmaşık yapan benim hem araştırmacı olarak hem de hoca olarak söz edilen konuda iktidar pozisyonunda olmamdı. Onlara nasıl bir muhasebe, müzakere ve hesap verme sorumluluğu yükledim? Bu yüklemeyen hareketle benim bir araştırmacı olarak sorumluluğum ne?²

Epey kafamı kurcalayan bu soruyu bir müddet eşe dosta sordum durdum; derslerde öğrencilerime yük ettim. Onlar da bana şu soruyu hatırlattılar: Her türlü ilişkisellik burada benim yazdığımı benzer bir çağrı değil mi zaten?³ Gündeliğin olağanında komşumla ilişkilennem mesela benzer bir çağrı değil mi? Mattingly Cavell'in arkadaşlık kavramı üzerinden hayatta ahlaki duruşumuzu oluşturmamıza yardım eden, ahlaklı kendiliğimizi çarptırdığımız arkadaşlarımız olduğunu anlatıyor. O arkadaşlığın ilişkiselliği mesela benzer bir çağrı değil mi? Şimdilik geldiğim yer: Değil. Çünkü muhtelif çağrılar, çağırılanların da muhtelif konum ve faillikleri var. Araştırmacı-katılımcı ilişkisi yukarıdaki örneklere benzeyebilir ama onlardan ayrılan yanları da mutlak: başka türlü bir iktidar ve çıkar ilişkisi barındırıyor.

İşi daha da karmaşıklaştıran bir nokta antropoloji alanının kendine edindiği görev. Mattingly antropolojinin işini insanların aklına girip oradakini aynalamak olarak değil, insanların gündelik hayatının dramatik özelliğini ortaya çıkarmak olarak tarif ediyor. Şöyle yazıyor:

Önemli olan olağanlığın yüzeyinin altında yatan enginliği ortaya çıkarmak. Bu da birçok açıdan saklı duran eylem, bağlılık ve mücadeleleri görünür kılmak demek. Saklı çünkü içeriden ya da yerli bir göze göre bunlar gündelik, hayatın ve işleyişin olağan parçaları. Bunları keşfetmek ve olağan hayatın dramatik yanını aydınlatmak antropolojinin en önemli bir ortaya çıkarma işi. (206)⁴

Bu anlatıya göre amacımız birlikte çalıştığımız insanlar için çalışılması olmayana çalışmak, çalışılması olduğunu vurgulamak. Benim görüşme yaptığım katılımcılardan biri, Hasan, başkasına ödev yazma deneyimlerini anlatıyor olmanın onu nasıl hissettirdiğini sorduğumda bana şöyle dedi:

Garip çünkü bunun hiçbir zaman araştırma konusu olacağını düşünmezdim. Çünkü benim için bu... [sizin için] araştırma konusu olmaya geldiği ana kadar...bu pratik dört beş senedir başkaları tarafından da yapılan bir şeydi ve benim gözümde çok normalize olmuş. Bunun için hiçbir zaman araştırma konusu olacağını düşünmedim çok enteresan geliyor o yüzden. Hiç anlatacağım bir anı kategorisinde değildi bu yani benim için. Enteresan oldu.

Hasan'ın burada ifade ettiği tam da, içeriden bir gözle baktığında, kendi gündelik ve olağan icraatlarının çalışılması bir konu olmadığı kanısı. Yukarıda sadece söz edip geçtiğim "farkında olma/olmama" konusunu da çözümlmek için bir ipucu aslında bu alıntı. Mattingly'ye göre benim antropolog olarak yapmam gereken zaten bu noktada bu olağanlığın dramatikliğini yazmak. Ama bir taraftan da bu olağanlığın çalışılabilir olduğunu görmek Hasan'ı etik/ahlak muhasebesine davet eden çağrının ta kendisi. O zaman gene aynı soru: Etik ve ahlak üzerine araştırma yaparken insanların gündelik icraatlarının etik ve ahlak eksenlerinde mesele edilebilecek olduğunu ifade etmek ve buradan hareketle onları bir müzakere ve muhasebeye celp etmek araştırma etiği ve araştırmacı pozisyonu çerçevesinde nasıl çözümlenebilir?

Kendi araştırmacı konumumu ve çağrımı değerlendirmek için Nietzsche'ye dönüyorum. Cezalandırıcı bir yerde durmadığım açık. Üniversitenin etik kurulu tam da bu konumda olmadığımı teyit etmek için çalışıyor. Ama sindirici bir konumda olabilirim; iktidarla ilişkilene ve korku etkenleri mevcut olabilir ve bunlar da bir tür ceza sayılabilir. Öte yandan özellikle Butler'ın Levinas üzerinden yaptığı rıza olmadan muhatap alınma durumu benim araştırmamda söz konusu değil. Herkes rıza vererek katıldı; diledikleri zaman muhatap alınma durumunu bitirebileceklerini (yani görüşmeyi sonlandırabileceklerini) biliyorlardı. Bunlardan başka, birçok görüşmeyi birlikte çalıştığımız insanlara yaş, öğrencilik deneyimi ve öğrencilik özelliği açısından yakın araştırma asistanlarıyla birlikte yapmış olmamız önemli. Görüşmelerin çoğunu doğrudan İlke ve Kerem ayarladı; konuştuğumuz insanların neredeyse hepsiyle ya onların ya da benim önceden inşa edilmiş ilişkilerimiz (*rapport*) vardı. Tüm bunlar aslında sahadaki

hiyerarşiyi ortadan kaldırmaya bile (çünkü bu mümkün değil), sindirici ya da cezalandırıcı biçimde kullanmamayı mümkün kıldı. Butler'ın geldiği noktayı da ekleyeceksem bir hesap verme ilişkisi olarak kavramsallaştırsak bile bu an aslında muhatap alınan için kendi etik/ahlak pozisyonunu müzakere etmesi ve yansıtması açısından, kendiliğinin ve etik/ahlak pozisyonunun parçalı haliyle ortaya çıkması açısından bir fırsat olarak düşünülebilir. Kendimizi daha fazla yüceltmeden devam edelim.

Özdüşünümselliğin ne işe yaradığı çok kafamı kurcalıyor. Kasım 2021'de Amerika Antropoloji Derneği'nin kongresine gittim. Dinlediğim panellerden birinde konuşmacılar uzun uzun sahadaki eşitsizlikleri ve hatta ABD'deki bazı antropoloji doktora programlarının bu eşitsizlikleri nasıl beslediğini tartıştılar. Tam da düşünümsel dönüşün ev sahibi okullarından birinden mezun bir konuşmacıya özdüşünümselliğin neden artık bu konuları çözmede işe yaramadığını sordum. Bana özdüşünümselliğin artık bir feragat cümlesi gibi (*disclaimer*) yazıverildiğini (ki bir öğrencim hatırlattı bana kendisi de geçen sene buna benzer bir soru sormuştu ama o zamanlar ben özdüşünümselliği yüceltmekle meşguldüm), özdüşünümsellikte beraber araştırmacı öznenin aslında sahadaki konum ve sorumluluğu konusunda çoğu zaman hiçbir şey yapmadığını anlattı. Tam da bu yüzden Mattingly'yi ve Butler'ı okurken ve kendi görüşme kayıtlarımı dinlerken bu meseleyle derinlemesine boğuşmaya başladım. Konumum bu, evet. Ee? Ne demek bu? Biraz şu demek: Ben aslında bir yerden bakıldığında görüştüğüm insanları hiç tasavvurlarında olmayan muhasebelere ve müzakerelere ittim (ki Mattingly'ye göre bu zaten antropoloji pratiğinin amaç tanımına doğrudan bağlı). Sonra da çekip gittim. Herhangi bir ikili ilişkiden farklı bir davetti benimkisi çünkü araştırmacı, bilici ve son kertede kendisi için (akademik) fayda sağlayan konumdaydım. Mattingly'yi takip ederek antropolojinin hedefledikleri ya da rıza üzerinden düşünmek ve Butler'ın "fırsat" kavramı bu konumla baş etmemi sağlıyor. Kendi konum özelinde kendi konumumla düşünümsel ilişkilenenin sahaya içkin hiyerarşiler açısından ne anlama geldiğini ise tartmaya devam ediyorum.

Son olarak, bu konu aslında antropolojide etik meselesini ele almadaki temel iki düzlemi de bir araya getiriyor. Yakın zamana kadar antropolojide etik, araştırma etiği üzerinden konuşulurdu. Yani: sahada ne yapılır, ne yapılmaz? Ne nasıl yapılır, nasıl yapılmaz ki kimseye zarar gelmesin? Derginin bu sayısı için yola çıktığımız yer ise başka bir etik araştırması: Antropoloji gündelik hayatın etik ve ahlak açısından doygun bir alan olduğunu nasıl çalışabilir, nasıl anlatabilir? Bu yazıda tartıştığım konu ise, özdüşünümsellik üzerinden (ki araştırma etiğine ilişkin bir meseledir) antropolojide etiğin kendine iki biçimde yer bulmasını bir araya getiriyor. Etik biçimde etik üzerine araştırma nasıl yapılır? Etik ve ahlak anlatılarının araştırma süreci içinde çağrıldığı yani görüşülen insanları etik ve ahlak çerçevesinde belki de celp eden (*interpellate*) bir araştırma süreci araştırma etiği açısından nasıl değerlendirilebilir? Bu durumda araştırmacının sorumluluğu nedir? Nasıl kavramsallaştırılır? Nasıl somutlaşır? Etik ve ahlak mefhumlarının hem yöntembilimsel hem kuramsal meseleler olduğu hatta yöntembilimselliklerinin kuramsallıklarından ayrılmasının imkansız olduğu böyle düşündüğümüz zaman çok açık.

İsmiyle yansımali bir düşünömselliği vurgulayan bu dergi bize etik ve ahlak antropolojisinin yaklaşımından hareketle bir sayı tasarlamak için alan açtı. Yetmedi bir de etik ve ahlakı çalışma alanı bellediğim kendi araştırmamdaki konumlanmam, yani düşünömsellik (*reflexivity*) üzerine yansımali düşünmem (*reflect*) için bana alan açtı. Bu yazıdaki bu “reflektif” bakış sayesinde etik ve ahlak hem bir araştırma bileşeni hem de bir araştırma meselesi olarak karşımıza çıktı. Etik konuşurkenki özdüşünömselliğimin etiği üzerine etik muhasebe yapma, düşünme fırsatım oldu. Hayalim, derginin neredeyse bir forum olarak tasarladığımız bu bölümündeki bu yazının, ben tartmaya ve dertlenmeye devam ederken, bir okuyucunun bir düşünöncesini kaşması.

- 1 Araştırmamdaki katılımcılar için yazının bütününde mahlas kullanıyorum.
- 2 Butler (1997), Althusser'den (2001) ödünç aldığı “*interpellation*” kavramını nefret söylemi bağlamında kullanır; yani “*interpellation*” anı esas olarak olumsuz bir andır. Bu anın başka kavramsallaştırmaları için bkz. Stevenson, 2014. Bu yazı “*interpellation*” ve hesap verme mefhumlarını bir araya getiriyor ve bu şekilde ikisini de, etik üzerinden, yeniden düşünmeyi öneriyor.
- 3 Sevgili Diane Sunar, Fırat Genç ve Serhat Işık'a bu aynı sorunun benzer biçimlerini karşıma çıkardıkları için çok teşekkür ederim. Dördüncü sınıf antropoloji seminerimin sevgili katılımcılarına da bu soruyu benle birlikte düşündükleri için ayrıca minnettarım.
- 4 Orijinal İngilizceden çeviriyi kendim yaptım.

Kaynaklar

- Althusser, L. (2001). *Lenin and philosophy and other essays*. MonthlyReview Press.
- Brodwin, P. (2013). *Everyday ethics: Voices from the front line of community psychiatry*. University of California Press.
- Butler, J. (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. Routledge.
- Butler, J. (2005). *Giving an account of oneself*. Fordham University Press.
- Clifford, J., Marcus, G. E. (der.) (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. University of California Press.
- Mattingly, C. (2014). *Moral Laboratories: Family peril and the struggle for a good life*. University of California Press.
- Rabinow, P. (1978). *Reflections on fieldwork in Morocco*. University of California Press.
- Stevenson, L. (2014). *Life beside itself: Imagining care in the canadian arctic*. University of California Press.